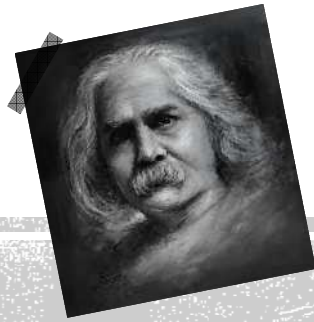
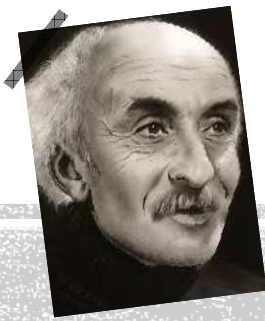

درس دهم
دانشگاه

"سبک شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی"

سبک شناسی ادبیات معاصر تا انقلاب اسلامی

الف) شعر

سطح زبانی

- با توجه به شرایطی که به وجود آمد و حوادثی که بر جامعه و ادبیات موثر واقع شد در سطح زبانی شعر معاصر، این موارد قابل بررسی هستند:
- لغات و ترکیبات امروزی جدید وارد شعر شده است.
  - دست شاعر برای استفاده از همه واژه ها باز است.
  - سادگی و روانی زبان شعر و جمله بندی های ساده در شعر معاصر کاملاً چشمگیر است.

سطح ادبی

از آنجا که شعر نو نیایی رواج یافته و سنت شکنی ها در قالب شعر و موسیقی و قافیه مقبول طبع بسیاری قرار گرفته است، تغییر در قالب های شعری بسیار مشهود است و واحد شعر بیشتر بند است نه بیت؛

آرایه های بیانی و بدیعی به صورت طبیعی وارد شعر می شود.

علاوه بر قالب های سنتی قالب های نیایی و سپید پر کاربرد است.

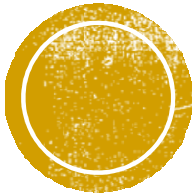
در اشعار نو تساوی طولانی مصراع ها رعایت نمی شود و مصراع ها از نظر تعداد پایه های آوایی هم اندازه نیستند.

ابهام در شعر معاصر پسندیده است و معنی گریزی، از ویژگی های شعر این دوره است.

صور خیال، جدید و نو هستند و تکرار تصاویر شاعران دوره های قبل نیستند.

گرایش به نماد در تصاویر شعری بیشتر می شود.

انتخاب وزن، متناسب با لحن طبیعی گفتار و زبان شعر است.

سطح فکری

تغییرات فضای سیاسی و اجتماعی جامعه و تحولاتی که در ایران به وقوع پیوسته بود، در حوزه فکری شعر معاصر مسائل تازه ای را

به وجود آوردند که مهم ترین آن ها عبارت اند از:
مخاطب شعر عامه مردم هستند.

تفکر شاعر بیشتر زمینی و پیرامون امور دنیوی است.

موضوع شعر محدود نیست و بسیار تنوع دارد و شاعر برای انتخاب موضوع آزاد است.

مفاهیم خصوصی، سیاسی و اجتماعی بسیار مورد توجه شاعران قرار گرفته اند.

لحن شاعر صمیمانه و متواضعانه است.

مدح و ذم و هجو در شعر این دوره بسیار کم است.

ب) نثر

سطح زبانی

در این دوره شماری از واژگان اروپایی به زبان فارسی راه یافتند. از واژه های عربی نسبت به گذشته کاسته شده است. بسیاری از واژه ها، کنایات و اصطلاحات عامیانه وارد نثر داستانی این دوره شده اند. نثر داستانی در این دوره به شدت تحت تاثیر گفتار و محاوره اقشار اجتماعی ایران است. بسیاری از افعال حذف می شوند و ساختار نحوی جمله ها به هم می ریزد و کوتاهی جملات و فعل ها در کلام فراوان دیده می شود.

سطح ادبی

در این دوره گونه های نثر فنی و مصنوع جایگاهی ندارد.

توصیف پدیده ها و شخصیت ها در نثر این دوره عینی کوتاه پیرونی و مشخص است.

قالب ها و ساختار داستانی متنوع و گوناگون است؛ سفرنامه، خاطره، داستان کوتاه و بلند، نثر تحقیقی و

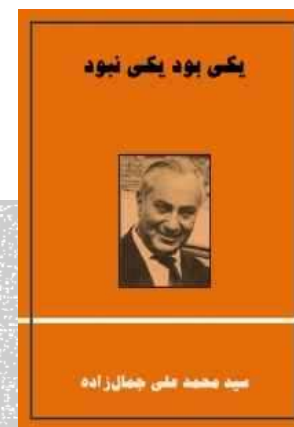
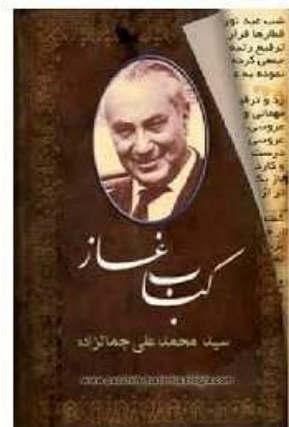
دانشگاهی، رمان، نمایشنامه و... مورد توجه نویسندگان معاصر قرار گرفته است؛

در نثر این دوره سبک های متفاوتی در داستان نویسی وجود دارد؛ برای نمونه بر اساس نام نویسنده:

سبک جمال زاده، سبک آل احمد، سبک هدایت و سبک دولت آبادی.

مَرگ، همه هفتی ها را
به یک چشم نگریت و
سر نوشتت آنها را
یکان می کند نه توانگر
من شامد و نه لدا

سطح فکری

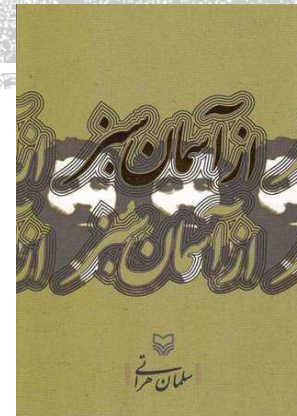
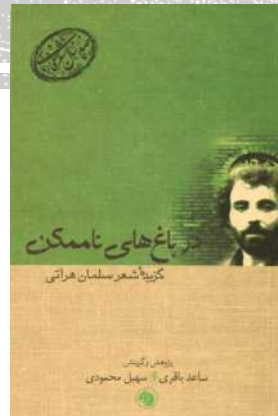
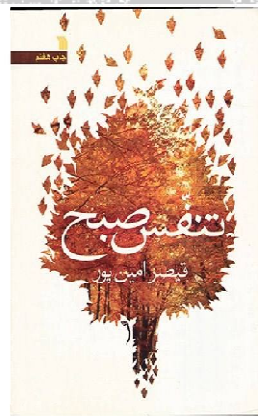
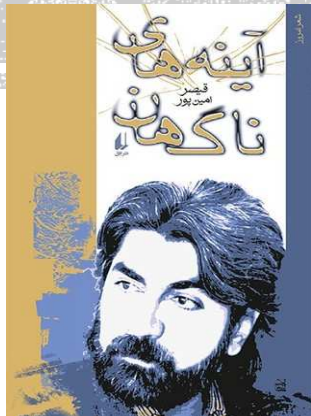
نثر داستانی این دوره تنوع مضمون دارد؛ مانند داستان های اقلیمی، شهری، کودکانه، زنانه، و...
رمان های تاریخی، سیاسی، علمی، فلسفی و... نگاشته می شوند.

اساطیر یونانی، رومی، هندی و عبری رد پای آشکاری در داستان نویسی معاصر دارند
مکتب های فلسفی و ادبی قرن نوزدهم و بیستم اروپا مانند رمانتیسم در ادبیات داستانی این دوره حضوری
آشکار و تاثیر گذار دارند.

از موضوعات عمده داستان در این دوره می توان به عشق، انسان، ستیز با خرافات، آموزش و پرورش، نفت
مسائل زنان، روشنفکری، سرمایه داری، کارگری، سیاست، استبداد، انقلاب، جنگ و ده ها موضوع دیگر
اشاره کرد.

سبک شناسی دوره ی انقلاب اسلامی

الف) شعر

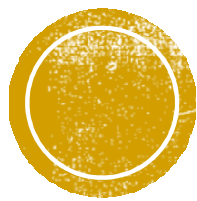
با توجه به زمینه هایی که در ادبیات انقلاب به وجود آمد و رویکردهایی که از نظر زبانی، ادبی و فکری در آن وجود داشت، مهم ترین ویژگی های سبکی شعر این دوره می توان این گونه ذکر کرد:

سطح زبانی

زبان و واژگان شعری در قصاید دوره انقلاب به سبک خراسانی نزدیک است؛

واژگان متناسب با دین، جبهه و جنگ، شهادت، ایثار و وطن دوستی در شعر و نثر این دوره بیشتر شد.

آشنایی زدایی زبانی و روی آوردن به ترکیب های بدیع و بی سابقه یکی از مشخصه های شعر این دوره است که در نتیجه ی روی آوردن به مفاهیم انتزاعی حاصل شده است

سطح ادبی

در دهه های چهل و پنجاه شعر نیایی مورد توجه روشنفکران بود؛ اما بعد از پیروزی انقلاب قالب های سنتی مورد توجه قرار گرفت و شیوه نیایی به ویژه در میان جوانان و انقلابیون تا حدودی از رونق افتاد و قالب های قصیده و غزل رایج شدند؛

در شعر سنتی این دوره تقلید از سبک عراقی و خراسانی و تمایل به آن ها زیاد است؛

گرایش به خیال بندی، شعر برخی از شاعران این دوره را به شعر بیدل و صائب نزدیک کرده است؛

در سال های نخستین شعر این دوره از تمثیل و نماد گرایی کمتر بهره گرفته است و شاعران به صراحت بیان

روی آورده اند اما به تدریج با الهام از فرهنگ اسلامی، تمثیل و نماد در ادبیات راه پیدا کرده است؛

سلاح فکری

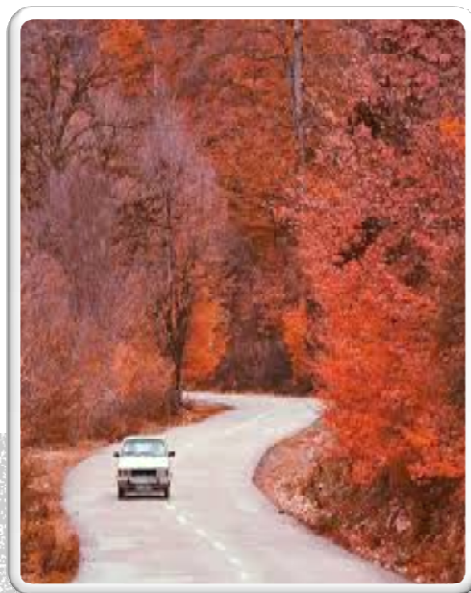
در شعر این دوره شاعران به مفاهیم و مضامین اسلامی به ویژه فرهنگ عاشورایی توجه نموده اند؛ روح حماسه و عرفان در شعر این دوره آشکار است. در حماسه بعد زمینی غلبه دارد و در عرفان بعد آسمانی. تلفیق این دو را در غزل حماسی انقلاب می توان دید؛

روی آوردن به مفاهیم انتزاعی در شعر این دوره آشکار است؛

فرهنگ دفاع مقدس یکی از اصلی ترین درون مایه های شعر این دوره است؛

برخی از ویژگی های سبکی شعر این دوره را در نمونه زیر می یابیم:

سراپا اگر زرد و پژمرده ایم	ولی دل به پاییز نسپرده ایم
چو گلدان خالی لب پنجره	پر از خاطرات ترک خورده ایم
اگر داغ دل بود، ما دیده ایم	اگر خون دل بود ما خورده ایم
اگر دل دلیل است آورده ایم	اگر داغ شرط است، ما برده ایم
اگر دشمنه دشمنان گردنیم	اگر خنجر دوستان، کرده ایم
گواهی بخواهید، اینک گواه	همین زخم هایی که نشمرده ایم!
دلی سربلندی و سری سر به زیر	از این دست عمری به سر برده ایم

قیصر امین پور

نثر

سطح زبانی

زبان داستان‌ها به ویژه در زمان جنگ بیشتر عامیانه است؛ ساده نویسی که در دوره‌های پیش شروع شده بود، در این دوره نیز ادامه یافت؛ با انقلاب اسلامی و وقوع جنگ تحمیلی، بسیاری از واژه‌ها مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت و مبارزه و مقاومت وارد زبان این دوره شد. البته بیشتر این واژه‌ها برگرفته از فرهنگ اسلامی است.

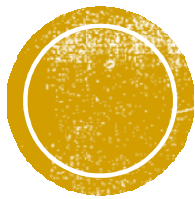

سطح ادبی

از پایان دهه پنجاه تا پایان دهه شصت، گرایش به داستان های بلند بیشتر از داستان کوتاه است. در صورتی که قبل از انقلاب اقبال به داستان کوتاه، هم در میان مردم و هم نویسندگان وجود داشت. این روند از آغاز دهه هفتاد شکل دیگر به خود گرفت و گرایش به داستان کوتاه بیشتر شد؛

در دهه نخست انقلاب، دوری از سبک های جدید داستان دیده می شود اما به تدریج به ویژه بعد از جنگ، گرایش به سبک های جدید داستان نویسی مانند جریان سیال ذهن بیشتر می شود و نیز در دهه هشتاد شاهد داستانک نویسی (مینی مال) و مدرن نویسی هستیم؛

گرایش به برخی قالب های دیگر مانند خاطره، قطعه ی ادبی، سفرنامه، شرح حال و نوشته های ادبی-تحقیقی رایج شد.

سطح فکری

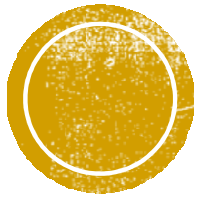
تنوع موضوع ها یکی از خصایص برجسته ادبیات داستانی پس از انقلاب است. دگرگونی های بنیادی، مانند مقاومت هشت ساله مردم در جنگ تحمیلی و استکبار ستیزی، سرچشمه ای برای نویسندگان بعد از انقلاب شد؛

اندیشه حاکم بر داستان های دهه اول پس از پیروزی انقلاب، ابتدا سیاسی و در مرحله بعد اجتماعی است؛

از مضامین نثر این دوره می توان به این موارد اشاره کرد: بی توجهی به مادیات، دعوت به اخلاقیات، استکبار ستیزی، مبارزه با بی عدالتی اجتماعی، استقبال از شهادت و فرهنگ ایثار و دفاع از وطن.

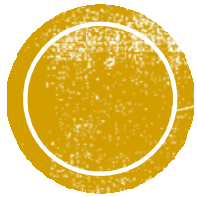
یکی از ویژگی های ادبیات معاصر تا پیش از انقلاب، غیر دینی و گاه ضد دینی بودن آن است. حتی گاهی در آثار غیر دینی مبارزه با اصل اسلام و تعالیم آن دیده می شود. در حالی که در ادبیات بعد از انقلاب چهره دین و دین داری در داستان ها بسیار مطلوب منعکس شد؛

تفکر انسان گرایانه اومانیزم که در آثار قبل از انقلاب وجود داشت، گاهی در برخی از آثار بعد از انقلاب به گونه ای کمرنگ مشاهده می شود.

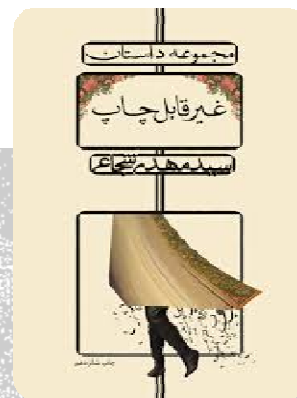
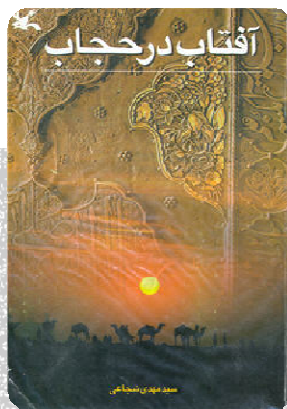

برخی از ویژگی های نثر این دوره را در متن زیر می یابیم:

آفتاب چشم هایتان را می زد، برای همین دستتان را بر چشم های درشتتان که در نور آفتاب جمع شده بود، حمایل کرده بودید، دست دیگرتان را هم به هنگام صحبت کردن تکان می دادید، با یک سال و نیم پیش فرق زیادی نکرده بودید. جز ریش هایتان که پرتتر و بلندتر شده بود و رنگ چهره تان که آفتاب خورده تر و تیره تر. لباس های نظامی به تنتان برازنده بود شکل تر از همیشه که کت و شلوار می پوشیدید. وقتی یقینم شد که خودتانید، نزدیک بود بی اختیار به سویتان خیز بردارم و فریاد بزنم؛ آقای موسوی من موحدی ام! شاگرد شما.

سید مهدی شجاعی

خود ارزیابی

۱- دو مورد از ویژگی های زبانی شعر معاصر (تا انقلاب اسلامی) را بنویسید.

لغات و ترکیبات امروزی جدید وارد شعر شده است.

دست شاعر برای استفاده از همه واژه ها باز است.

۲- وضعیت حماسه و عرفان را در شعر دوره انقلاب بنویسید.

روح حماسه و عرفان در شعر این دوره آشکار است. در حماسه بعد زمینی غلبه دارد و در عرفان بعد آسمانی.

تلفیق این دو را در غزل حماسی انقلاب می توان دید؛

۳- از ویژگی های زبانی نثر معاصر (تا انقلاب اسلامی) دو مورد را بنویسید.

در این دوره شماری از واژگان اروپایی به زبان فارسی راه یافتند.

از واژه های عربی نسبت به گذشته کاسته شده است.

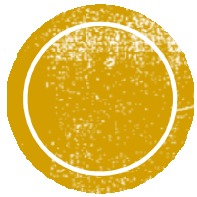
بسیاری از واژه ها، کنایات و اصطلاحات عامیانه وارد نثر داستانی این دوره شده اند.

با توجه به شعر زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

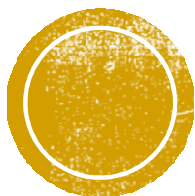
شب مانده بود و جرئت فردا شدن نداشت	پیش از تو آب معنی دریا شدن نداشت
اما دریغ، زهره‌ی دریا شدن نداشت	بسیار بود رود در آن برزخ کبود
حتی علف اجازه‌ی زیبا شدن نداشت	در آن کویر سوخته، آن خاک بی بهار
بی تو ولی زمینه‌ی پیدا شدن نداشت	گم بود در عمیق زمین شانه‌ی بهار
آئینه بود و میل تماشا شدن نداشت	دل‌ها اگر چه صاف ولی از هراس سنگ
این عقده تا همیشه سر وا شدن نداشت	چون عقده‌ای به بغض فرو بود حرف عشق

سلمان هراتی

الف) ویژگی زبانی و ادبی و فکری شعر را بنویسید. (هر یک دو مورد)

قلمرو زبانی: از ویژگی های زبانی شعر دوره ی انقلاب در این شعر می توان به آشنایی زدایی زبانی و روی آوردن به ترکیب های بدیع و بی سابقه ی شاعر، مثل: **معنی دریا شدن، جرئت فردا شدن، برزخ کبود، خاک بی بهار، اجازه زیبا شدن، عمیق زمین و...** اشاره کرد که در نتیجه ی روی آوردن به مفاهیم انتزاعی، معنوی و ارزشی حاصل شده است. از جمله واژگان عربی که شاعر به کار گرفته: **معنی، جرئت، عمیق، اجازه و میل** است.

قلمرو ادبی: از ویژگی های ادبی ای که شاعر به کار گرفته، جان بخشی به عناصر طبیعی است که از روحیه ی عرفانی طبیعت گرایانه ی او سرچشمه می گیرد که به زیبایی تصویر سازی کرده است؛ **استعاره مکنیه** در عبارات (شب جرئت فردا شدن نداشت) (علف اجازه ی زیبا شدن نداشت) (بهار شانه دارد و در عمیق زمین گم است) و **استعاره مصرحه** در مصراع دوم که شاعر رود را انسانی می داند که توانایی قدرتمند و آزاد شدن ندارد (بسیار بود رود در آن برزخ کبود اما دریغ، زهره ی دریا شدن نداشت)

قلمرو فکری: شاعر در شعر خود با نمادها و عناصر به فضای ستم و خفقانی اشاره می کند که پیش از انقلاب جامعه را فرا گرفته بود و به مردم فرصت و توانایی ابراز عقیده هایشان را نمی داد و شعر به دلیل ارزشی بودن سرشار از مفاهیم انتزاعی مانند: ترس، ستم و استبداد و میل به شکوفایی است و همچنین طرح الگوهای انقلابی مانند امام خمینی (ره) در زبانی نمادین می توان در این شعر دید و در بیت نخست مخاطب (تو) امام خمینی (ره) است.

ب) بیت اول را تقطیع هجایی کنید و پس از تعیین وزن آن، یک اختیار شاعری زبانی و وزنی به کار رفته را مشخص کنید.

پی	شز	ث	ء	ب	مع	نی	ی	در	یا	ش	دن	ن	داشت
-	-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	-	U	-
شب	مان	د	بو	د	جر	ئ	ت	فر	دا	ش	دن	ن	داشت
-	-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	-	U	-
		مستفعلن		مفاعِلُ		مستفعلن		مستفعلن		مستفعلن		فعل	

وزن دوم هم به صورت سه تا چهار تا چهار تا سه تا « مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن قابل جداسازی است.

★ اختیار زبانی: حذف همزه در هجای دوم مصراع اول

★ اختیار زبانی: کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند (در این شعر مصوت بلندی کوتاه تلفظ می شود).

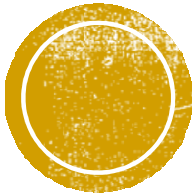
● اختیار وزنی: بلند بودن هجای پایانی مصراع (هجای های کشیده پایانی هر دو مصراع به هجای بلند تبدیل میشود.

متن زیر را از نظر قلمرو ادبی تحلیل کنید.

این تنگ عیشی برای او (مولوی) نوعی ریاضت نفسانی بود؛ ناشی از خشک دستی نبود. از زندگی فقط به قدر ضرورت تمتع می برد. بیش از قدر ضرورت را موجب دور افتادن از خط سیر روحانی خویش می یافت.

عبدالحسین زرین کوب

قلمرو ادبی: این نثر از نمونه های شرح حال نویسی ادبیات معاصر است؛ و این نثر دارای سبک فردی است که از ویژگی های رایج نثر دوره ی معاصر است یعنی سبک نثر متعلق به خود نویسنده است. جملات آن کوتاه، صریح، توصیفی و عینی است و نویسنده به توصیف ساده زیستی مولانا پرداخته است؛ آرایه ی کنایه نیز در آن مشهود است « (خشک دستی کنایه از خسیس بودن)؛ نثر سجع ندارد .